

ערכה חינוכית בנושא גזענות

לרגל היום הבינלאומי לביעור האפליה הגזעית 21 במרץ 2012

ערכה חינוכית בנושא גזענות

לרגל היום הבינלאומי לביעור האפליה הגזעית

21 במרץ 2012

מחלקת החינוך

האגודה לזכויות האזרח בישראל

www.acri.org.il/education

מבנה הערכה

עמ' 3	הקדמה
עמ' 4	מבוא תיאורטי: מהי גזענות? / פרופ' יהודה שנהב
עמ' 7	הפעלות
עמ' 7	הפעלה א': נקודה לבנה על המצח
עמ' 8	הפעלה ב': האם גם אנחנו גזענים?
עמ' 9	הפעלה ג': שונות ודעות קדומות
עמ' 11	סיכום: רעיונות לפעולה
עמ' 12	חומרים להעשרה

כתיבה: רוז עאמר

מבוא תיאורטי: פרופ' יהודה שנהב

פיתוח וחשיבה: צוות מחלקת החינוך באגודה לזכויות האזרח בישראל

כתיבת סעיף רעיונות לפעילות ואקטיביזם: יונתן יקיר

השתתף בכתיבת הפעלת שונות ודעות קדומות: מוחמד בדארנה

תמונות: ילדי כפר קאסם שהשתתפו בפרויקט החינוכי "ילדים מצלמים זכויות אדם" של האגודה לזכויות האזרח בישראל, בשיתוף

קבוצת "נשים למען שינוי לטובה"

עריכת לשון בעברית: ליאור קדיש

תרגום לערבית: מרוזק חלבי

תמונת שער: מוחמד אמין, כפר קאסם 2011

עיצוב: סטודיו אוסו באיו

האגודה לזכויות האזרח בישראל, מחלקת החינוך

רח' נחלת בנימין 75, תל אביב 65154

טלפון: 03-5608185, פקס: 03-5608165

דוא"ל: education@acri.org.il

הקדמה

בשנים האחרונות תופעת הגזענות הולכת ומתרחבת בחברה הישראלית. הגזענות מופנית נגד קבוצות מיעוט שונות בישראל: המיעוט הפלסטיני, קבוצות אתניות בתוך החברה היהודית, כמו יוצאי אתיופיה, וכן מהגרי עבודה ופליטים. בנוסף אנחנו מפנים זרקור אל הגזענות בתוך החברה הפלסטינית בישראל, כמו לדוגמה הגזענות כלפי שחורים, שאליה אנו מתייחסים בערכה זו. לפי הדו"ח שפרסם המטה למאבק בגזענות בישראל, מתברר שמספר אירועי הגזענות שתועדו בשנת 2011 הוכפל בהשוואה לשנה שקדמה לה: 552 מקרים בשנת 2011 לעומת 287 שנרשמו בשנת 2010.¹ להערכתנו, הנתונים שתועדו בדו"ח זה משקפים רק חלק קטן מהמציאות הקשה במדינה, ועל אף התרחבות התופעה לצערנו עדיין אין מספיק מאמץ בחברה למיגורה.

ערכה חינוכית זו מצטרפת לערכה נוספת שהפקנו בשנה שעברה, ומיועדת למחנכות ומחנכים במערכת החינוך ובתנועות הנוער המעוניינות/ים לעשות מעשה חינוכי נגד הגזענות ולהיאבק בעלייה המדאיגה בערכים אנטי-דמוקרטיים בקרב בני נוער. הערכה יוצאת לאור לקראת היום הבינלאומי למאבק בגזענות, כחלק ממאמצינו לעודד את ציון יום זה במערכת החינוך, אך היא מציעה הפעלות וחומרים חינוכיים בהם מומלץ להשתמש לאורך כל ימי השנה. לצד מאמר אקדמי שנכתב במיוחד עבורה, כוללת ערכה זו מערכי פעילות מגוונים שמתאימים לגילים שונים, רעיונות לציון היום למאבק בגזענות בבתי ספר ובמסגרות שונות, וכן רעיונות לאקטיביזם נגד תופעה זו. נשמח מאוד לקבל משוב מכם/ן על החומרים שבערכה ועל ההתנסויות שלכם/ן בהעברתם.

בהזדמנות זו, ברצוננו להודות לפרופ' יהודה שנהב, שכתב את המבוא התיאורטי.

מטרות הערכה:

- עידוד החינוך נגד גזענות בחינוך הפורמאלי והבלתי פורמאלי, ועידוד מסגרות חינוך לציין את היום למאבק בגזענות;
- עידוד הפעולה נגד גילויי גזענות בחברה;
- הקניית ידע וכלים חינוכיים להתמודדות עם תופעת הגזענות;
- הענקת מרחב לתלמידים ללמוד, לחוות ולהתעמת עם תופעת הגזענות;
- עידוד התלמידים לקבל את השונות של אחרים ולכבדה, והפנמת ערך הרב-תרבותיות בחברה.

הצעה מתודית:

לפני שעוסקים במושג גזענות ובתופעה זו בישראל, מומלץ להתחיל מההפעלה הראשונה (ראו עמ' 7), שמציעה דרך חווייתית ללימוד על הנושא. הדינאמיקה שתתפתח בקבוצה תעלה שאלות וסוגיות רבות שצריך לעבד. תהליך עיבוד עמוק יכשיר את הקרקע לשיחה בנושא גזענות וכן גם לפעילויות אחרות שמוצעות בהמשך.

על היום הבינלאומי נגד גזענות:

בכל שנה ב-21 במרץ מציינים ברחבי העולם את היום הבינלאומי למען ביטול האפליה הגזעית. בתאריך הזה בשנת 1960 אירע "טבח שרפווייל" בדרום אפריקה, בו נהרגו שישים ותשעה בני אדם. בעיירה שרפווייל התאספו אלפי מתנגדים שחורים למצעד מחאה נגד "חוקי המעבר" (pass laws), שהגבילו מאוד את חופש התנועה והעבודה של כל האזרחים הלא-לבנים, והמשטרה פתחה לעברם באש. דרום אפריקה כולה הייתה נתונה באותה תקופה תחת משטר האפרטהייד הגזעני, שהבדיל בין סוגים שונים של אזרחים על פי צבע עורם ומוצאם, שלל זכויות יסודיות מבני הגזעים "הנחותים" והעניק זכויות-יתר לבני הגזע הלבן. בעקבות מחאות מבית ומחוץ, בוטל בסופו של דבר המשטר הגזעני והאלים בשנת 1990. לזכר טבח שרפווייל, הכריזה בשנת 1966 העצרת הכללית של האו"ם על ציון היום הבינלאומי למען ביטול האפליה הגזעית בתאריך ה-21/3.

¹ לפרטים, ראו "דוח הגזענות 2011" של המטה למאבק בגזענות בישראל: <http://www.fightracism.org/Article.asp?aid=79>

מבוא תיאורטי: מהי גזענות?²

פרופ' יהודה שנהב*

איננו אוהבים לחשוב על עצמנו כגזענים ואף לא להודות שהגזענות היא חלק בלתי נפרד מחיינו. אולם למרבה הצער, הגזענות הינה תופעה תרבותית נרחבת המצויה בכל חברה. משום כך אני מבקש להסיט את המבט מן השאלה "מיהו גזען?" אל השאלה "מהי גזענות?". הגדרה סוציולוגית של גזענות תאפשר לנו למשל לקבוע - האם החיקוי של מבטא מזרחי או ערבי כדי להצחיק קהל הינו גזענות? האם השלכת תרומות הדם של האתייופים הינה גזענות? האם הקריאות "מוות לערבים" הינן גזענות? האם האמירה ש"הרוסיות הן זונות" הינה גזענית?

בכל חברה יש הבדלים בין בני אדם על בסיס צבע עור, מבנה פנים, או מבנה גוף. אולם אסור שהבדלים אלו יהיו הסבר או סיבה לנחיתות חברתית או לפיגור תרבותי. הגזענות מתחילה בנקודה בה אנו מקבצים אנשים על פי מאפיינים ביולוגיים, ומייחסים להם תכונות וכישורים נחותים או נעלים. עד לאחורונה, מקובל היה להגדיר גזענות כ:

ייחוס של נחיתות, לאדם או לקבוצה, על ידי שימוש בתכונות סטריאוטיפיות ועל ידי ניסוח ההבדל בין הקבוצות במונחים של מהות ביולוגית שאינה משתנה.

אולם הגדרה זו אינה מספקת כיום. הגזענות הביולוגית הזו הייתה דומיננטית בעבר, והיא התפתחה כחלק בלתי נפרד מן השליטה של אירופה בקולוניות שלה מעבר לים. הילידים באפריקה או באסיה כונו "גזעים נתינים" ותוארו כמי שאינם מסוגלים לחשוב בצורה עצמאית או לקיים חברה חופשית. הגזע אופייני בעיקר על ידי צבע עור ומבנה גוף, והוצמדו אליו תכונות ספק ביולוגיות ספק תרבותיות: פרימיטיביות, דיבור מתיילד, אי-סדר, או מיניות מופרזת. הגזענות הביולוגית נכחה לא רק בפוליטיקה אלא גם בחברה, בספרות ובתרבות; הספרות האירופאית מגוסטב פלובר עד ג'יי אסטן הייתה רוויה בתיאורים גזעניים, ישירים או עקיפים. גזענות ביולוגית אפיינה גם את היחס כלפי היהודים באירופה, ורק אירוני הוא שהיא מופנית על ידי יהודים כלפי יהודים, בין השאר, בישראל. למשל, הגזענות החילונית כלפי החרדים מאופיינת אמנם בשפה חברתית (פרימיטיביות, השכלה נמוכה, גלותיות או פרוזיות), אך היא מקבלת גם מאפיינים פיסיים בתיאור הזקן, הפאות או ריח הגוף של הגברים החרדים.

אולם הגדרה ביולוגית של גזענות הינה בעייתית. משום שהמושג "גזע" הוא מדומיין ומומצא, הוא הופך את ההגדרה של "גזענות" למתעתעת וחמקמקה. כאן אני מבקש לעמוד על שלוש בעיות שקשורות לגזענות ביולוגית.

(1) "גזע" הוא מושג מדומיין. גזע אינו קיים בטבע. "גזע" הוא מושג מדומיין ומומצא שמקורו במדע הביולוגיה החל מאמצע המאה ה-18. בעקבות הביולוגיה החלו רופאים, אנתרופולוגים, בלשנים, סוציולוגים, אתנולוגים, סופרים, תיאולוגים ואנשי ממשל להסביר נחיתות או עליונות של קבוצות באמצעות דמיון השיח על הגזע. כך, באמצעות ניסוחים ביולוגיים הוצדקו הבדלים בין קבוצות חברתיות ותרבותיות. למשל, השאלה "מיהו יהודי" בגרמניה הנאצית נוסחה בשפת הביולוגיה ובמרכזה הועמדה הוכחת קיומו של "דם יהודי". אולם איש אינו יכול באמת לקבוע מהי זהות יהודית על ידי בדיקת דם; ההוכחה לקיומו של "דם יהודי" התבססה על מאפיינים אנתרופולוגיים, כמו אורחות חיים והרגלים "יהודיים" (כמו הליכה לבתי כנסת), או על ידי התחקות אחרי ההיסטוריה המשפחתית. כאשר הבדלים בין קבוצות תרבותיות מנוסחים בשפה ביולוגית, התרבות נתפסת כגזירה של הטבע. כמו בטבע, כמו בביולוגיה, התכונות של הקבוצות נתפסות כמהותיות ובלתי משתנות. כאן אנו עומדים בפני סתירה לכאורה: למרות ש"הגזע" אינו קטגוריה ממשית של הטבע, הוא הופך לקטגוריה ממשית במציאות בשל הדמיון שלו בתרבות האנושית. הפמיניסטית הצרפתייה קולט גיומן (Collette Guillaumin) כבר הצביעה על הסתירה הזו כשקבעה: "גזע לא קיים באמת, אולם הוא מדומיין בתרבות האנושית. גזע אינו ממשי, אבל בשמו נהרגים אנשים". השיח על הגזע התפתח והשתכלל באירופה ואף יושם כמדיניות בקולוניות שמעבר לים (במקרה של האימפריאליזם) או באירופה עצמה (למשל, האנטישמיות כלפי יהודים או כלפי מוסלמים). לשיח המדעי והאנתרופולוגי על הגזע היה כוח עצום שכן בשמו נרצחו אנשים: שיח זה היווה תשתית הכרחית להשמדת יהודי אירופה. משום כך, למרות שאנו נדרשים לדחות מבחינה מוסרית את השימוש ב"גזע", איננו יכולים להכחיש את קיומו מבחינה סוציולוגית.

² תודה לחגי בועז, לריבי גיליס, לדפנה הירש ולאפי זיו על הערותיהם המועילות. לקריאה נוספת: יהודה שנהב ויוסי יונה (עורכים) (2008), גזענות בישראל. תל אביב וירושלים: הקיבוץ המאוחד ומכון ון ליר בירושלים.

* מרצה בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל אביב ועמית מחקר במכון ון ליר בירושלים.

(2) גזענות מושוות למדיניות הגזע הקיצונית של גרמניה הנאצית. ההשוואה למדיניות הגזע הקיצונית של המדינה הנאצית מקשה להגדיר גזענות בהקשרים אחרים. הגזענות הנאצית הייתה כל כך קיצונית, עד שכל השוואה של גזענות, קשה ואימה ככל שתהיה, מתבטלת בפניה. האם ניתן לכנות באותו שם את המשטר הגזעני הנאצי ואת משטר האפרטהייד הגזעני בדרום אפריקה? האם ניתן להשוות את הגזענות של המשטר הנאצי לגזענות כלפי שחורים בדרום ארצות הברית בשנות החמישים והשישים? הקושי הזה בא לידי ביטוי גם בהגדרות המילוניות שהיו נהוגות עד לאחרונה. למשל מילון אבן שושן הגדיר גזענות כ"תורת גזע", שהינה "ההשקפה הנפסדת שהארים הם בני הגזע הנעלה והמושלם ביותר". ההגדרה הזאת, המשייכת את הגזענות למדינה הנאצית ולשפת הביולוגיה, חוסמת את היכולת לדבר עליה בהקשרים אחרים. קושי זה מתקשר גם לקושי הבא.

(3) רתיעה מן המושג "גזע" לאחר השואה. לאחר שנת 1945 הייתה רתיעה משימוש במושג "גזע" ונמצאו לו תחליפים אחרים כמו "יוצאי הגירה". חוקר צרפתי בשם אטיין בליבר (Étienne Balibar) כינה את הגזענות הזאת "גזענות חדשה", משום שהיא מאפשרת את קיומה של "גזענות ללא גזע". "הגזענות החדשה" החליפה את התיאורים הביולוגיים של קבוצות בתיאורים חברתיים ותרבותיים. למשל, בישראל נהוג להשתמש במושג "עדה". עדה מתוארת כקבוצה בעלת היסטוריה משותפת והרגלים חברתיים ותרבותיים זהים. למרות שהיא לקוחה ממילון תרבותי, "עדה", כמו "גזע", היא מושג מדומיין. חשוב לציין שתיאורים של "הרגלי עדות" אינם תמיד גזעניים. אפשר לומר, ללא שמץ של גזענות, שיוצאי תימן נוהגים ללכת לבית הכנסת בשיעורים גבוהים מאשר יוצאי ברית המועצות. אולם כאשר התכונות "העדתיות" הופכות לאמירות נורמטיביות, שמסבירות נחיתות או עליונות של קבוצות, הן הופכות לגזעניות. שיעור ההליכה הגבוה לבית הכנסת יכול להיתפס כמאפיין גזעני, אם הוא משולב, למשל, בדיבור על התימנים כ"פרימיטיביים". מאפיינים תואמי-גזע דומים הם: מספר הילדים הגדול של ערבים או של חרדים, שיעורי ההשכלה הנמוכים של מזרחים, או הטענה בדבר ה"פרזיטיות" של החרדים בשל אי יציאתם לשוק העבודה.

גם הבידוק הביטחוני הסלקטיבי של פלסטינים-ישראלים בשדה התעופה הוא דוגמא מלמדת. הבידוק הביטחוני המפוצל לפלסטינים ויהודים מבוסס על שיקול רציונאלי לפיו ההסתברות לביצוע פיגוע על ידי פלסטיני גדולה יותר מאשר על ידי יהודי. גם אם טענה זאת נכונה אמפירית, ניתן להעמיד מולה את הטענה שהפגיעה בזכויות אדם חמורה מן הסיכון (כמעט האפסי) שיילקח אם תתבטל הבדיקה הסלקטיבית. לכך יש להוסיף את התופעה הבלתי נמנעת של השפלת האזרחים הערבים בעקבות הבדיקות המפוצלות. אולם גם אם נקבל את הסיבה הבטחונית כסיבה הרציונאלית, עדיין התוצאה היא הצדקתה של גזענות בחסות המדינה. וחמור מכך: האזרח הערבי נתפס כסיכון בטחוני לא רק בשדה התעופה אלא בכל מקום ומקום: בקניון, באוניברסיטה, במקומות העבודה, במסעדות או במסעות להשכרת דירות באזורים יהודיים כמו בצפת או בתל אביב. תפיסת הערבי כסיכון בטחוני באה לידי ביטוי בולט בתיקון לחוק האזרחות, המונע מפלסטינים בעלי אזרחות ישראלית לחיות בישראל עם בנות ובני זוגם תושבי השטחים, עזה או התפוצות הפלסטיניות האחרות. ישראל הגדירה את התפוצות הללו כמדינות אויב, והשתמשה גם כאן בנימוק בטחוני. תיקון זה יצר מסלולים נפרדים בחוק האזרחות: ליהודים ולערבים. יש לומר, כי חנה ארנדט (Hannah Arendt) הזהירה כבר ב-1950, בעקבות הלקח של ההיסטוריה האירופית, שתיקונים והטלות בחוק האזרחות הינם מאפיינים של משטרים גזעניים.

בשל שלוש המורכבויות הללו של הגדרת הגזענות כביולוגית, אני מבקש להרחיב את ההגדרה ולתקנה באמצעות מושג סוציולוגי אלטרנטיבי: "הגזעה" (racialization). הגזעה מאפשרת לנו לדון בקיומו של שיח גזעני, מבלי לעסוק בקטגוריה האנכרוניסטית של "גזע". היא מאפשרת להגדיר גזענות לא רק בשיח הביולוגי אלא גם בשיח התרבותי הרחב יותר.

הגזעה הינה הבחנה בין קבוצות על בסיס של גזע, או על בסיס של מושגים תרבותיים תואמי-גזע כמו מגדר, ארץ מוצא, מקום מגורים, או שם משפחה. על ידי הפיכת המושג ("הגזע") לפעולה ("הגזעה") אנו נמנעים מלהכיר בקטגוריה הפיקטיבית של הגזע. הגזעה אינה מושג סטטי אלא פעולה סוציולוגית:

הגזעה הינה פעולה של דמיון אנושי באמצעות מאפיינים ביולוגיים (למשל: צבע עור, אורכו או רוחבו של האף או גודל השדיים), חברתיים (למשל: עוני, ארץ מוצא ומעמד חברתי) או תרבותיים (למשל: דתיות או גודל משפחה), ושימוש במאפיינים אלו, שנתפסים כ"טבעיים" ובלתי משתנים, כדי להעניק לגיטימציה להיררכיות בין קבוצות ואנשים.

הגזעה מאפשרת לאתר גזענות גם בשפות שאינן שפת הביולוגיה. למשל, ביום הפריימריז למפלגת העבודה, בנובמבר 2005, התראיינה אחת מתומכות אהוד ברק לתכנית רדיו, ואמרה שהמאבק בין שני המועמדים: אהוד ברק ועמיר פרץ, מזכיר לה תחרות בין טייס F-16 לבין נהג משאית. קשה לקבוע במדויק מהו המרכיב הגזעני באמירה הזאת. ניתן לטעון לזכותה של הדוברת שהיא השוותה בין שני מקצועות (טייס ונהג) ולא בין שתי קבוצות ביולוגיות (מזרחים ואשכנזים). אולם ברור שבקונטקסט של הדיון, קיים שובל גזעני בדברים הללו. רק זמן קצר לפני כן, תוארו תומכי פרץ במפלגת העבודה כ"פלנגות צפון אפריקאיות". הדוגמא הזאת מלמדת מדוע

חשוב לאתר גזענות המנוסחת בשפה חברתית (במקרה זה: מקצועות) ולא בשפה ביולוגית ישירה. דוגמא נוספת היא החוק שמאפשר לוועדות קבלה ביישובים קהילתיים לסנן אנשים שאינם "מתאימים תרבותית" לחיי הקהילה ביישוב. המונח "התאמה תרבותית" הוא גמיש ורחב ולכן הוא מאפשר גזענות על בסיס של לאום, מעמד ומגדר. על הבסיס הזה נדחים ערבים, מזרחים ממעמד נמוך או נשים חד הוריות. גם הביטוי "מסעודה משדרות", אשר הוטבע בשנות התשעים כבסיס למדיניות שוויונית של טלוויזיית ערוץ 2, מאפשר גזענות ללא גזע. הביטוי מבטא את הכוונה להרחיב את תכניות הטלוויזיה לאנשי פריפריה ממעמדות נמוכים. "מסעודה משדרות", כאישה מזרחית פשוטה, נקבעה כאמת המידה הנמוכה ביותר לצריכה של טלוויזיה. גם הביטוי שטבע אהרון ברק "מבחן בוזגלו" מתייחס לשוויון מלא של כל האזרחים בפני החוק. השם "בוזגלו" בא לבטא סטאטוס נמוך של אדם ללא נגישות למוקדי הכוח. גם "מסעודה משדרות" וגם "מבחן בוזגלו" הם ביטויים גזעניים המנוסחים בשפה לא ביולוגית. במקרה הראשון, אין ניסוח של "הגזע", אולם השם מסעודה והמגורים בשדרות מספקים לנו את האינפורמציה החסרה. במקרה השני שם המשפחה "בוזגלו" הוא מסמן ברור דיו. שני הביטויים הללו, שהומצאו מתוך כוונה לתקן מציאות של אי שוויון, הם ביטויים גזעניים. הם גם הצביעו על העובדה שקיים פער "גזעי" בין מזרחים ואשכנזים בישראל. הפער בין התיאורים הללו תוך שימוש בשמות ומקום מגורים, לבין תיאורים גזעיים ביולוגיים הוא סמנטי בלבד. אלו הן דרכים שונות לבטא גזענות כלפי קבוצות. הדוגמאות הללו מלמדות כיצד נעשית גזענות לא על ידי "גזע" אלא על ידי "תואמי-גזע". תופעות דומות ניתן למצוא בשדות מגוונים כמו בספרות, בקולנוע, בפוליטיקה, במקומות העבודה, בשדות התעופה, או בגבולות.

עד עתה הצבענו על כך שהמאפיינים של הגזענות עברו בשבעים השנים האחרונות מן הביולוגיה אל החברה והתרבות. עם זאת, כדאי לשים לב גם לתנועה היסטורית הפוכה אשר מתרחשת בעשור האחרון; השיח על הגזע חזר לקדמת הבמה, לצד הדיבור העקיף של השיח החברתי והתרבותי. בתנופה שמזכירה את התנופה של סוף המאה ה-19, גם הביולוגיה חוזרת לסדר היום. השיח הביולוגי מקודם על ידי מדענים ורופאים. הבהלה לבדיקות גנטיות לפני הריון או במהלך הריון היא דוגמא אחת לאופן שבו נעשית הגזעה של תהליכים ופרוצדורות. גם כאן, למרות שניתן להסביר את בטיית הבדיקות הגנטיות המתירנית של ישראל בהסברים רציונאליים, הן עדיין מאפשרות תהליכים של הגזעה באמצעות הביולוגיה. לאור הו-זמניות של גזענות במספר שפות (ולא רק הביולוגיה), אני מבקש להגדיר גזענות בצורה מרחיבה כ:

ייחוס של נחיתות לאדם או לקבוצה, על בסיס של תכונות סטריאוטיפיות שמנוסחות בשפה ביולוגית, חברתית או תרבותית. בשיח גזעני נתפסות תכונות אלו כנחותות, כבלתי משתנות וכמהותיות לאותה קבוצה.

על פי הגדרה זאת, גזענות יכולה להיות מופעלת כלפי כל קבוצה, גם כלפי בני קבוצות דומיננטיות וחזקות. עם זאת, כאשר היחסים בין הקבוצות אינם שווים, גזענות כלפי מיעוטים וכלפי קבוצות מוחלשות מעצימה את אי השוויון הקיים ממילא ואף מעניקה לו הצדקה. האתגר האמיתי של המלחמה בגזענות הוא לאתר אותה גם כאשר היא מנוסחת בשפה רציונאלית, שבתוכה מטושטשת התופעה.

הפעלות

בפרק זה ניתן למצוא מערכי פעילות ורעיונות לפעילויות עם תלמידים ובני נוער. מומלץ להעביר לתלמידים את ההפעלה הראשונה, שמאפשרת למידה על נושא הגזענות דרך משחקי תפקידים ופעילות חווייתית. אחריה, מומלץ להתחבר לאקטואליה על ידי הפעלות שונות שמוצעות בהמשך. קיימת גם את האפשרות לבחור בהפעלה אחת מתוך החוברת ולהעביר אותה.

הפעלה א' - נקודה לבנה על המצח

משך הפעילות: 45 דקות - שעה וחצי
ההפעלה מתאימה לגילאי בית ספר יסודי³, חטיבת ביניים ותיכון.
חומרים לפעילות: מדבקות לבנות בצורת עיגול, פתקים עם הוראות.

תיאור הפעילות:

בפעילות זאת משתמשים בטכניקת משחק תפקידים, ונותנים אפשרות לתלמידים לחוות את חווייתו/ה של זה/ו שסובל/ת מגזענות, וזה/ו שמתנהג/ת בצורה גזענית. כהכנה לפעילות ולצורך המחשת משחק התפקידים, ניתן לצפות בסרטון "עיניים חומות/עיניים כחולות - ג'יין אליוט", שמתאר ניסוי דומה, בקישור הבא: <http://www.youtube.com/watch?v=Hqp6GnYqIjQ>.

הפעילות מתחילה בחלוקה של התלמידים לשתי קבוצות, כאשר מסמנים את החברים של אחת מהן באמצעות מדבקה לבנה שמודבקת על המצח ומבקשים מהם להיכנס לכיתה ולהמתין בלי הוראות נוספות. חברי הקבוצה השנייה מקבלים הוראות כתובות על פתקים. ההוראות הן תיאור של איזה אנשים הם כרגע:

"את/ה יצור נעלה, בעל סגולות עליונות. אין יצורים אחרים הנעלים עליך, לך מגיע הכול, העולם הזה הוא שלך. בתוך החדר יש יצורים עם מדבקה על המצח, היצורים האלה נחותים ממך, את/ה לא סובל/ת אותם ולא רוצה לראות אותם בעולם. כרגע עליך להיכנס לחדר שישבים בו היצורים האלה, יש לך את כל הזכות לקחת את כל מה שיש בחדר ולשלוט בכל המתרחש. את/ה האדון/שליטה של החדר הזה."

לאחר מסירת הפתקים המורה אוסף/ת אותם והקבוצה נכנסת לחדר ומשתלטת עליו. על המנחה/המורה להיכנס לכיתה ולשבת בצד לצפות במה שמתרחש. חשוב לשים לב ולכתוב אמירות שעולות והתנהגויות מסוימות שמתרחשות. לאחר שעברו 15 דקות על המנחה/המורה לעצור את המשחק, להוציא את הקבוצה הראשונה, המסומנת במדבקות, ולהחליף את התפקידים בין שתי הקבוצות. בסיום חלק זה, יש לנכנס את כל התלמידים ולפתוח בדיון.

שאלות לדיון:

- איך הרגשתם במשחק התפקידים?
- למה הרגשתם את מה שהרגשתם?
- האם היה לכם קל/קשה בתפקיד של היצור הנחות?
- האם היה לכם קל/קשה בתפקיד היצור הנעלה?
- האם אתם מכירים אנשים שחווים גזענות או אפליה? ספרו על מקרים שאתם חוויתם בעצמכם, או ששמעתם עליהם מחברים.
- איך הרגשתם? / מה אנשים אלה מרגישים?
- למה אסור לשתוק על גילויי גזענות?
- האם תופעה זו פוגעת בדמוקרטיה לדעתכם?
- מה ניתן לעשות בכדי להיאבק בתופעה זו?

³ בעת העברת הפעילות לכיתות יסודי, יש להתאים אותה לגילאי התלמידים ולנסות לחבר אותם לעולם תוכן מותאם להם. מומלץ להעביר להם את הפעלת "הסניצ'ים" שהפצנו בשנה שעברה לרגל היום הבינלאומי לביטול אפליה גזעית, המופיעה בקישור הבא: <http://www.acri.org.il/education/2011/03/15/racism-activity>

הערות חשובות:

* יש לשים לב לדינאמיקה בקבוצה במהלך ההפעלה, בכדי לשקף לתלמידים אחר כך התנהגויות ואמירות ולעבוד על המשמעויות שלהן בתוך הקבוצה. ככל שתהליך העיבוד של ההפעלה יהיה מעמיק, כך ניתן יהיה להגיע ליותר תובנות סביב נושא הגזענות וכך להכין את הקבוצה לדיון על תופעת הגזענות בחברה.

** ההפעלה הזאת מכניסה את המשתתפים למציאות קשה, והיא עלולה לגרום לחלק מהתלמידים מבוכה או תחושות קשות, במיוחד אצל אלו שלא רגילים להיות מופלים על ידי אחרים. לכן על המורה להיות ער/ה למה שמתרחש בכיתה, ואם התלמידים נגררים לאלימות פיזית או מילולית, אז עליו/ה לעצור את המשחק ולקיים דיון בתוך הכיתה, לדוגמה לשאול את מי שהרגיש/ה עצב או הרגיש/ה רע למה הוא/היא הרגיש/ה כך.

*** בעת החלפת התפקידים בין הקבוצות, ניתן לצפות שחברי הקבוצה שסבלה מגזענות בשלב הראשון יאמצו את ההתנהגות של התלמידים בקבוצה השנייה, ולפעמים אף יתנהגו בצורה יותר אכזרית. לכן מאוד חשוב שהמורה ת/ישקף לתלמידים התנהגות זו.

סיכום:

בסיכום המורה ת/יגדיר לתלמידים מהי גזענות⁴ ות/יסביר שגזענות היא תופעה חברתית שנמצאת בקרבנו ובעולם, והיא מבוססת על יחסי הכוח בין בני אדם; אם אדם או קבוצה מחזיקים בכוח הם ידכאו אנשים אחרים, והדרך היחידה לבער גזענות היא להכיר בשונות של אחרים ולכבדם כמות שהם. בסיכום, יש להדגיש את האחריות של כל אורח/ית במאבק בגזענות ולעודד אקטיביזם נגד התופעה.

הפעלה ב' - "האם גם אנחנו גזענים?"

משך הפעילות: 45 דקות - שעה וחצי

ההפעלה מתאימה לגילאי חטיבת ביניים ותיכון.

חומרים לפעילות: סרטוני וידאו, כרטיסיות עליהן כתובות המילים: עצוב לי, מזודה, מתנגד/ת, מבין/ה, מסתייג/ת, חושב/ת, ש, המום/ה, מופתע/ת.

תיאור הפעילות:

בהפעלה זאת אנחנו ממליצים למורות/ים להשתמש בסרטונים, כמתודה שתהווה עבור התלמידים גירוי לדיון מעמיק יותר ולהתבוננות על המציאות האקטואלית ועל גילויי גזענות נגד קבוצות מיעוט בחברה שלהם. התבוננות זו תיעשה דרך סיפורים וחוויות של נשים שחורות בחברה הפלסטינית בישראל, ודרך סיפורם של אתיופים והחוויות הגזעניות שהם חווים בחברה הישראלית.

הסרטון הראשון - "אנחנו גם גזענים" - נמצא בקישור הבא (ניתן גם לאתר באינטרנט על ידי חיפוש שמו באתר YouTube):
<http://www.youtube.com/watch?v=LNjXHyOjHLQ>. סרטון זה נערך על ידי תלמידות תיכון מבית הספר "נזירות פרנסיסקאן" בנצרת, בשיתוף פעולה עם קבוצת "נשים למען שינוי לטובה" בכפר קאסם, במסגרת לימודי התקשורת שלהן. הסרטון עוסק בתופעת הגזענות בחברה הפלסטינית בישראל כלפי האנשים השחורים שחיים בחברה זו, ומתאר את הפעילות של קבוצת הפעולה בכפר קאסם "נשים למען שינוי לטובה", שהיא קבוצה של נשים שחורות הנאבקות נגד הגזענות המופנית כלפיהן וכלפי ילדיהן בחברה. בסרטון מוצגים גם קטעים מהסרט "חוג הקולנוע" של הבמאי אורי רוזנווקס, שצילמו וערכו קבוצת נשים שחורות מרהט שבנגב. בסרט זה יוצאות הנשים למסע אחר השורשים שלהן באפריקה.

הסרטון השני - "גזענות נגד אתיופים בגן ילדים דתי תורני" - הוא כתבה מערוץ 2 על הפרדה בין ילדים אתיופים לילדים לבנים בגן ילדים דתי. הסרטון נמצא בקישור הבא (גם אותו ניתן לאתר על ידי חיפוש ב-YouTube):
<http://www.youtube.com/watch?v=ae78ufwlj6c>.

⁴ מומלץ להשתמש בהגדרה של פרופ' יהודה שנהב, שנכתבה במיוחד עבור ערכה זו (ראו עמ' 6).

לאחר הקרנת אחד מהסרטים, יש להושיב את התלמידים בצורת מעגל. בשלב זה המורה מפזרת על הרצפה כרטיסיות עם מילים שמתארות את הרגשות השונים כתוצאה מהסרט, ומבקשת/ת מהתלמידים שכל אחד/ת/ת/יבחר כרטיסיה עם מילה שמתארת את התחושה שלו/ה לאחר הסרט. לאחר שכל התלמידים לוקחים כרטיסיות, המורה מבקשת/ת מהם לספר למה בחרו בכרטיס הזה ומה הם מרגישים לאחר הסרט.

שאלות לדין:

- למה בחרת בכרטיס הזה?
- מה הרגשת במהלך הסרט?
- האם יש דמויות שאת/ה מתחבר/ת אליהן בסרט?
- האם אתם מכירים סיפורים דומים בסביבה שלכם?
- מה הייתה העמדה שלך כלפי שחורים/אתיופים לפני שראית את הסרט?
- האם הסרט עזר לך לבחון את העמדות שלך ולחשוב עליהן?
- לאור העובדה שיש גזענות בחברה, האם אתם חושבים שהסרט עוזר לבטל את הגזענות?
- האם יש לכם עוד רעיונות למאבק בגזענות?

הערה:

לאחר הקרנת הסרט, המורה יכול/ה לחלק את התלמידים לקבוצות קטנות, שכל אחת מהן תקבל שאלה לדין. את תוצאות הדין תכתוב כל קבוצה על נייר בריסטול ואז ניתן לחזור למליאה וכל קבוצה תציג את סיכומיה.

סיכום:

חשוב ומומלץ בסוף ההפעלה ולאחר הדין, שהמורה ת/יתייחס להגדרות השונות של גזענות ות/יתן לתלמידים לזהות סוגים שונים של גזענות. בנוסף חשוב לרתום את התלמידים למאבקים שונים נגד גזענות, ולהסביר להם שהמאבק בגזענות לא צריך להיות מאבקן של קבוצות מסוימות שסובלות ממנה באופן ישיר, אלא מאבקה של כל החברה, ולכן יש בו תפקיד לכל אחד ואחת מאיתנו.

הפעלה ג' - שונות ודעות קדומות

משך הפעילות: שעה וחצי

ההפעלה מתאימה לגילאי חטיבת ביניים ותיכון.

חומרים לפעילות: ניירות לכתובה, עטים, תמונות מודפסות. התמונות נמצאות בקישור הבא:

<http://www.acri.org.il/education/2011/12/03/children-photograph-rights>

תיאור הפעילות:

הפעלה זאת תעזור לתלמידים להבין את קיומה של שונות בין בני אדם ולקבל ולכבד את השונות של אחרים.

מטרות הפעילות:

- הפנמת ערכים של שוויון, קבלה וכבוד לאחר/ת ולשונות שלו/ה.
- ניפוץ מיתוסים ודעות קדומות בקרב התלמידים.

חלק א':

בחלק הראשון של הפעילות המורה מציג/ה לתלמידים את התמונות המודפסות, ומבלי להסביר להם מה מטרות האמיתית של ההפעלה, מספר/ת את הסיפור הבא:

"פנו אלי ממוגזין מפורסם וביקשו ממני לכתוב סיפור לתמונות שנמצאו בתיבת הדואר שלהם. אני צריך/ה את עזרתכם בכך שכל אחד/ת מכם ת/יכתוב סיפור על פי אחת מהתמונות, שיתאר את התמונה שנבחרה". המורה מחלק/ת ניירות ועטים ומבקשת/ת מכל אחד/ת לשבת לבדו/ה ולכתוב את סיפורו/ה.

התמונות הגן תמונות שצילמו ילדים שחורים מכפר קאסם, במסגרת הפרויקט החינוכי "ילדים מצלמים זכויות אדם" שהפעילה האגודה לזכויות האזרח, בשיתוף קבוצת הפעולה "נשים למען שינוי לטובה" בכפר קאסם. פרויקט זה כלל קורס לצילום חברתי בנושא זכויות אדם ותערוכה ניידת של התצלומים בשם "נכנס לתמונה"⁵.

חלופות נוספות:

- במקום הכתיבה, ניתן לבקש מהתלמידים לספר בעל פה.
- ניתן לבקש מהתלמידים לעצום עיניים לשתי דקות ולדמיין את הסיפור שהתמונה מספרת.

חלק ב':

המורה ת/יבקש מהתלמידים להקריא את הסיפורים שכתבו. צפוי שלפחות חלק מהסיפורים ישקפו דעות קדומות שיש לתלמידים כלפי אנשים שחורים, וחשוב שהמורה ת/יהיה ער/ה לסטריאוטיפים שיעלו. לאחר הקראת הסיפורים, על המורה לפתח דיון עם התלמידים.

שאלות לדיון:

- מה ראית בתמונה שבחרת?
- למה כתבת את הסיפור הזה?
- מהי שונות בעיניכם?
- מהי התגובה שלך כשאת/ה רואה אדם שונה ממך?
- האם יכול להיות סיפור אחר לתמונה שבחרת?

חלק ג':

לאחר הדיון עם התלמידים, המורה מספר/ת את **סיפורם של הילדים שצילמו את התמונות**. בשלב זה ניתן לפתוח בדיון ולעזור לתלמידים לקשר את הסיפור של התמונות לסוגיה של גזענות ודעות קדומות (ראו קישור בהערות שוליים).

שאלות לדיון:

- מה אתם לומדים מהסיפור ששמעתם?
- מה נדרש מאיתנו על מנת שנחיה יחד, על אף השונות שלנו?
- כיצד דעות קדומות קשורות לגזענות?
- מהם הערכים שאתם לומדים מהפעלה זאת?

סיכום:

בסיכום, המורה ת/ינהל דיון בשאלה מה אנחנו יכולים לעשות בכדי שהחברה תהיה יותר סובלנית לאחר/ת.

הערות חשובות:

* מאוד חשוב לחבר את התלמידים לסביבה הבית ספרית שלהם בכיתה ובכלל, או לסביבה בה הם חיים, כמו הבית, השכונה, העיר או הכפר, ולהביא דוגמאות משם.

** חשוב להגדיר לתלמידים מהן דעות קדומות ומה המקור של דעות אלה.

*** יש להקפיד על כך שהתלמידים יידעו להבחין בין שונות פיסית, אתנית, תרבותית ולאומית.

**** חשוב להדגיש לתלמידים את ערך השוויון של כל בני האדם.

⁵ "נכנס לתמונה" הוא סיפורם של אנשים שהחברה מנסה להוציאם מחוץ לתמונה, אך בעיקשותם, שמחתם, חלומותיהם ויכולותיהם הם נכנסים לתמונה והופכים אותה ליותר אמיתית ויותר כנה מבלי לבקש רשות. מוסדות חינוך המעוניינים להזמין את התערוכה מוזמנים ליצור קשר עם מחלקת החינוך באגודה לזכויות האזרח. למידע נוסף אודות התערוכה ראו: <http://www.acri.org.il/he/?p=18079>

סיכום: רעיונות לפעולה

לאחר שלב הדיון בכל הפעלה, ניתן לבקש מהתלמידים להציע הצעות לפעילות. להלן מוצגות דוגמאות להצעות לפעילויות חינוכיות בכיתה ובבית הספר, וגם הצעות לפעולה אקטיביסטית מחוץ לכותלי בית הספר.

רעיונות לפעילות בתוך הכיתה או בית הספר לאורך שנת הלימודים:

- מורים/ות לשפות: לבקש מהתלמידים לכתוב חיבורים בנושא גזענות, ולשוחח על כך איתם. ניתן גם לבחור בטקסטים שעוסקים בתופעה, או להדגיש ערכים דמוקרטיים בטקסטים אחרים.
- מורים/ות להיסטוריה: לדבר על סיפורים היסטוריים על גזענות, מה לומדים מהם? ולקשר את זה לחברה היום.
- מורים/ות לספורט: לדבר על אמירות גזעניות במגרשים, ועל גזענות בספורט בכלל.
- לעודד חינוך ערכי בבית הספר ולהדגיש מושגים שחשוב להתייחס אליהם: כבוד, זכויות אדם, הוגנות, שונות, רב תרבותיות.
- לחבר אמנה בית ספרית נגד גזענות.
- לחלק את התלמידים לקבוצות קטנות, שיכינו אמנה שתסייע במאבק באפליה וביחס לא הוגן כלפי תלמידים בכיתה ובבית הספר. לאחר מכן דיון כיתתי והסכמה על ניסוח אמנה משותפת.
- לחבר זוגות של תלמידים "שונים", בדגש על זוגות שאינם מכירים אחד/ת את השני/ה היטב. הזוגות ינהלו תיעוד במשך כמה ימים של היחס השונה שכל אחד/ת מהם מקבל/ת, וינסו לחשוב האם היה משהו ביחס זה שנחווה מבחינתם כ"מפלה" או "לא הוגן".
- התלמידים יחשבו על מאפיינים אצל קבוצה אחרת שהם לא מכירים ושמרתיעים אותם (אוכל "מסריח", מילים שהם שומעים שעושים בהן שימוש רב והם לא מבינים מדוע וכו'), ויבדקו כיצד מאפיינים אלה מתוארים על ידי אותה קבוצה. השלב השני יהיה לנסות לחשוב על מאפיינים כאלה בתרבות שאנחנו שייכים אליה, העלולים להרתיע אנשים שהם מחוץ לתרבות שלנו.
- לנהל רישום של הומור שמופנה כנגד קבוצות מסוימות בבית הספר: בדיחות על ערבים/רוסים/אתיופים וכו'.
- לחפש בשכונה או בבית הספר כתובות, מודעות, גרפיטי וכו' שיש להן נגיעה לנושא הגזענות (לטוב או לרע) ולצלם.
- לדון בידענות ובסיפורים שעלו לאחרונה בתקשורת אשר עוסקים בתופעת הגזענות. ניתן לתת בנושא משימות לתלמידים (למשל לחפש באינטרנט סיפורים ולהציג אותם בכיתה).
- לחפש מקרים של מאבקים מפורסמים/מתוקשרים של מאבק בגזענות ולענות בהתאם להנחיות: א. ספרו בקצרה על המקרה. ב. מהי בדיוק ההתנהגות הגזענית במקרה זה? ג. תארו את ההתרחשויות מנקודת מבטו של הנפגע/ת, ושל הפוגע/ת. ד. תארו כיצד אותו/ה נפגע/ת פעל/ה במקרה זה. ה. האם הסביבה הגיבה לפעולות אלו? האם תמכה או התנגדה? ו. האם המאבק הצליח? מדוע?
- לנהל יומן במשך שבוע ולתעד ממקורות שונים בתקשורת שפה שיש בה הכללות, סטריאוטיפים, דעות קדומות או התייחסות למאפיינים שונים תוך תיאורם כשלייליים וכבלתי משתנים.

רעיונות לפעילות לציון היום הבינלאומי לביטול אפליה גזעית - 21/3:

- להקדיש שעה או יותר לשיחה על הנושא; להעביר הפעלות בשעת מחנך/ת.
- להזמין פעילויות תרבות בנושא (הצגות תיאטרון, סרטים דוקומנטריים, תערוכות אמנות וצילום וכו'). לאחר כל פעילות חשוב לנהל דיון עם היוצרים.
- לארגן הרצאות, פאנלים ועוד.
- להכריז על תחרות צילום, ציור, כתיבת חיבור או מאמר, הכנת כרזות, כתבה או סרטון בנושא גזענות בחברה. לדבר על היצירות בכיתות.

רעיונות לאקטיביזם נגד גזענות:

- להעיר לחברים על התבטאויות גזעניות (זו פעולה מאוד חשובה שעושה דה-לגיטימציה לתופעה).
- לכתוב מייל לעיתונאי/ת, חבר/ת כנסת או איש/אשת ציבור שהשתמש/ה באמירה סטריאוטיפית נגד קבוצה מסוימת או נגד אדם מסוים.
- להשמיע קול מחאה וגינאי לתופעה באתרי חדשות, בפייסבוק וברשתות החברתיות האחרות. לדוגמה, להעלות סטאטוס בפייסבוק.
- לכתוב מכתב למקבלי החלטות, שמוחה נגד אפליה או נגד אקט גזעני מסוים.

חומרים להעשרה

ספרים ודוחות:

- יהודה שנהב ויוסי יונה (עורכים) (2008), **גזענות בישראל**. תל אביב וירושלים: הקיבוץ המאוחד ומכון ון ליר בירושלים.
- * תיאור הספר, תוכן עניינים וטקסט מלא של פתח הדבר ניתן למצוא בקישור הבא:
<http://www.vanleer.org.il/heb/publications.asp?id=101>
- המטה למאבק בגזענות בישראל (2011), **דוח הגזענות 2011**. ראו בקישור הבא:
<http://www.fightracism.org/Article.asp?aid=79>

פעילויות חינוכיות:

- המחלקה לחינוך של האגודה לזכויות האזרח (15.3.2011), "הכל בגלל כוכב ירוק... - פעילות לציון היום למען המאבק בגזענות". ראו בקישור הבא:
<http://www.acri.org.il/education/2011/03/15/racism-activity>
- המרכז לטכנולוגיה חינוכית (מט"ח), **היום הבין-לאומי לביעור האפליה הגזעית - מדריך למורה**. ראו בקישור המקוצר הבא:
<http://bit.ly/zRXOjh> (מתוך אתר הילקוט הדיגיטלי לחטיבת הביניים: www.ebaghigh.cet.ac.il).
- ועדת ההיגוי של "האומות הראשונות" (FNESC) [נכתב על ידי אריק ד' וונג] (2002), **ארגז כלים אנטי-גזעני - קובץ פעילויות: פעילויות חינוכיות לשימוש בסדנאות ובכיתות לימוד (אנגלית)**. ראו בקישור הבא:
<http://www.fnesc.ca/Attachments/Anti-Racism/PDF's/ARToolkitActivitySet.pdf>
- לימוד לסובלנות: פרויקט של המרכז המשפטי לדרום העני (SPLC) - אתר באנגלית שכולל פעילויות לקידום הסובלנות ונגד גזענות:
<http://www.tolerance.org/activity/anti-racism-activity-sneetches>

כתבות בעיתונות ובאינטרנט:

- גרמאו מנגיסטו (23.7.2009), "הנורה האדומה המהבהבת", **העין השביעית**. כתבה שעוסקת בגזענות נגד אתיופים, ומופיעה בקישור הבא:
http://www.the7eye.org.il/articles/pages/230709_racism_in_israel_against_ethiopian.aspx
- **גזענות וילדים**, פורסם על ידי NotChris בקהילת ההורים של Squidoo.com. מאמר שעוסק באופנים שונים בהם ניתן לחנך ילדים נגד גזענות, ומופיע בקישור הבא:
<http://www.squidoo.com/learnrespectearly>

אתרי אינטרנט:

- גזענות ואפליה, אתר האגודה לזכויות האזרח בישראל: <http://www.acri.org.il/he/?cat=26>
- אתר המטה למאבק בגזענות: <http://www.fightracism.org>

סרטונים*:

- "עיניים חומות/עיניים כחולות - ג'יין אליוט":
<http://www.youtube.com/watch?v=Hqp6GnYqIjQ>
- הניסוי של ג'יין אליוט - "עיניים חומות/עיניים כחולות", חלק ראשון:
<http://www.youtube.com/watch?v=OPtzS7-H7J4>
- הניסוי של ג'יין אליוט - "עיניים חומות/עיניים כחולות", חלק שני:
<http://www.youtube.com/watch?v=neEVofODQOE>
- "אנחנו גם גזענים":
<http://www.youtube.com/watch?v=LNjXHyojHLQ>
- "גזענות נגד אתיופים בגן ילדים דתי תורני":
<http://www.youtube.com/watch?v=ae78ufwlj6c>
- סיפורם של תייסיר ולאנא מעכו, בצילו של תיקון חוק האזרחות
<http://www.youtube.com/watch?v=ivRChYvydm8>
- גזענות כלפי פליטים בישראל:
<http://www.youtube.com/watch?v=EN-Wr3X2Mpc>

* הערה: לצורך תרגום סרטונים ב-YouTube יש ללחוץ על סמל ה-cc האדום למטה מימין, לבחור באפשרות "תעתיק אודיו", לאחר מכן ללחוץ על "אישור", "תרגום כתוביות", ולבחור את השפה המבוקשת.